

ГОВОРИТИ про Шекспіра завжди і радісно, і важко. Кожен зустріч з цим «королем драматичних поетів» збуджує творчу фантазію, дає можливість ще і ще раз відчувати принадливу силу театру. «Якщо ти вмієш грати Шекспіра, ти вмієш грати все» — таку думку висловив ветеран англійської сцени Джон Гілгуд.

Львівський театр ім. М. Заньковецької в оволодінні спадщиною Шекспіра обрала найважливіші шляхи, зупинившись свій вибір на його кращих трагедіях. На сцені зникли чужі свого часу була поставлена П. Саксаганським трагедія «Отелло». Постановка трималася в репертуарі понад двадцять років, переживши три сценічні редакції. Театр збагатив також українську шекспіраду кращою постановкою «Гамлета». А нещодавно він звернувся до «Короля Ліра».

...Звучать акорди бентежної, хвилюючої музики. На невисокому постаменті ребром поставлена велика золота монета з профілем короля Ліра. Праворуч від глядача спускається масивний ланцюг. І, власне, все. А де ж величчя склепіння королівського замку, обстановка — все те, що становить історичний фон трагедії Ліра?

У світовому театрі в трактуванні Шекспіра зараз існують і часом вступають в полеміку два напрями. Представники першого з них розглядають шекспірівську виставу як величчя полотна, де відтвореність епохи в усіх її повноті і вірогідності, де природна простота Шекспіра поданіється в піднесеності слова, мелодійною вірша.

Другий напрям, до якого належать, зокрема, представники англійського режисури, такі як Пітер Брун і Пітер Холл, звертають основну увагу на донесення актором — нащадком сучасникам, глибоким шекспірівським думки, її філософського змісту. Ці позиції сучасного прочитання Шекспіра образи і значення.

Велика золота монета символізує собою світ користолюбства, в якому панує лицемірство, жорстокість і владолубство. Час від часу на неї проецируются зображення конкретного місця дії, і тоді монета сприймається як своєрідний фон життя, що освітлює своїм блиском хід історії людства з його постійними війнами, чварами, суперечностями, боротьбою суперечностей. Монета обертається навколо своєї осі то сама, а то й зусиллями героїв трагедії, для яких у владі і користолюбстві зміс життя. Ця золота монета може сприйматися і як дві сторони медалі людського життя з його мінливістю, постійною зміною щастя на нещастя, однією боротьбою добра і зла.

Зав'язаний ланцюг — символ часу. Саме за його допомогою піднімається міст середньовічного замку, ним приковують язвця, він скріплює колоди, в які закутий Кент, він є і деталлю середньовічного одягу.

Так в умовному плані, проте, надзвичайно виразно вирішує художник М. Кипріянов оформлення вистави.

Два світи відображено в трагедії — світ підступів і злочинності і світ чеснот, благородства і людяності. І обидва їх своєю долею величина постає короля Ліра, що пройшов тернистий шлях пізнання життя.

У виставі два виконавці цієї ролі і два різних характери. Роль В. Яременка більше британське визначення — людина, Ліру О. Гринька — король.

Лір В. Яременка передусім людина добра. Він ділить королівство між дочками, гадаючи, що чинить добру справу; в їх відданості він впевнений. Він зник до загальної поваги, пишномовних слів і тому скупий, навіть жорстокий слова Корделії звиняють його в глибокій гніві. Лір зник жити за законом, давно встановленим людством, і першим їх порушенням є те, що король французький бере Корделію без посагу. Вест напруженістю, подавшись вперед, пильно відслідковує в обох Лір — Яременко, проводячи майбутнє подружжя очима. Для нього це перша загода.

Лір О. Гринька — король, повний сил, мудрий, зосереджений і суворий. Його звернення до дочок при розподілі королівства, «якоб потім суперечення було», звучить як грізне застереження. Він гордий і зник до воєнності підлог-

лих, тому так обурюють його слова Корделії і виступи на її захист Кента. Гнівом спалахнуло його обличчя, а рука різко викидає меч.

В Лірі В. Яременка домінує гуманне начало. Скорі він зрозуміє помилковість свого вчинку і з сумом буде говорити про це. Образ, який завдає йому Гонерілла, вражає його не тільки як батька, скривдженого дочкою, — вона сприймається і як перше страшенне розчарування в людині. Отже, трагедія Ліра — це в певній мірі і трагедія втраченого довіри. Він боїться втратити віру в благородство людини до кінця, тому так тихо, напевно, розповідає Регана про підступність Гонерілли. Але ще удар — і тоді туманиться мозок, бо несподівано збагнути всю глибину підлоти і зради. Лір Яременка не може жити без віри в людину!

Боліше і наполегливо шукає Лір правди і поступово починає розуміти, що не в царських палацах її треба шукати. — вона тут, серед тьмяних і знедолених. Тому так пильно прислухається він до

справжньому шекспірівському характеру.

Інна Регана. Саме в цьому образі Шекспір витлив свою думку про «природу» і «одежу» людини, що часто перебувають у невідповідності. Зовні лагідна і ніжна, Регана виявляється втіленням підступності й віроломства. Її серце не здригнеться, коли вона викине батька в буремну ніч. Її рука не затремтить, вбиваючи людину. І все це робиться з усмішкою, спокоїно і впевнено. Така середня Лірова дочка у виконанні Л. Каганової.

У виставі виразно окреслені стосунки обох сестер між собою, з батьком, чоловіками, Освальдом, що його цінає грає Б. Кох, створюючи образ продажного людини, для якого не існує нічого, крім власної вигоди. І, нарешті, з Едмундом. Цей образ, створений Б. Ступкою, є яскравим втіленням цинічної філософії індивідуалізму, за якою всі засоби хороші для досягнення поставленої мети.

За існуючою сценічною традицією Едмунд — красень, що своєю зов-

ніжністю його артист Ф. Стригун. Він майстерно передає удаване божество «бдідахі Том» для чужого ока, який не втрачає при цьому тверезого розуму, життєвої енергії й невинності до кривдників. Це людина молода, сильна і справедлива. І його слова в фіналі першої частини вистави «Ну, бідний Томе, годі. Встань за правду», які він проголошує, випроштують на весь зріст, звучать як заклик до боротьби. Пройшовши через горю життя, Едгар знайшов нову мудрість і нові сили. І ось стоїть він перед нами в кінці вистави, стрункий і сильний, озброєний мечем месник за правду. «Відний Том» вершить справедливий суд!

Проте хотілося, щоб при такому туманчленні образу Едгара саме він, а не герцог Альбані, завершував виставу. Це було б більш закончимо.

У спектаклі «Король Лір» є значні акторські досягнення. Запам'ятовується мудра, стримана і переконалих гра актора О. Гринька в ролі графа Глостера, доля якого нагадує долю самого Ліра. Йому теж довелося сповна пізнати людську жорстокість і зраду, проте він, пройшовши через усі випробування, не втратив чеснот, благородства і людської гідності.

Велике значення в трагедії має і образ Блазня. У Шекспіра це частка самого Ліра, це його мудрість. Він є поведирем короля по шляху життя до прозріння, і не випадково, коли Лір зрозумів сутність людських стосунків і став мудрецем, Блазень зникає. У артиста В. Аркушенка наскрізно дією образу є відданість Блазня Ліру, убоління за його долю. Ноти скорботи, докору переважають в тональній гамі цього образу. Це не стільки придворний блазень, скільки розумна і дотепна людина. Отже, артист на вірному шляху до розуміння найбільш «філософського» Блазня Шекспіра.

Втіленням чистоти й людяності є у виставі і образ Корделії, яку грають Л. Кадирова і Т. Литвиненко. Якщо Л. Кадирова вносить в цей образ більше ліризму, то Т. Литвиненко надає йому більш мужності і рішучості.

В кожній акторській роботі відчувається спрямовуюча рука режисера М. Пляровського. Своєрідним у виставі є те, що дія розгортається в основному на авансцені; це значно наближає актора до глядача і сприяє повнішому донесенню змісту подій. Привертає увагу і досить висока культура слова в театрі.

В спектаклі чимало цікавих і яскравих мізансцен, які розкривають стосунки між героями, їх внутрішній стан. Згадаймо епізод з акторами О. Гриньком і Л. Кадировою, в якому Регана, Лір і Бентенек Лір, що не може до кінця збагнути жорстоке віроломство своїх дочок, сидів на колоді, з яких щойно звільнився Кента, а обидві його дочки перед його обличчям простягають виставу, одна одній руки на знак солідарності.

І далі. Дочки говорять до Ліра одночасно, і їх голоси зливаються в запаленому мозку короля в хаотичний елемент і тоді настає божество. Едгар обіймає знесиленого Ліра і каже: «Види, як ти слав, що захистив їх від моря біди».

Цікаво, в графічному малюнку, розташованому в трикутнику — Гонерілла, Едмунд, Регана.

Проте в побудові мізансцен є певні недоречності. Чи припустимо, що Корделія в сцені розподілу королівства сидить спиною до батька і короля? На той час це сприймалося б, як прояв зневаги. Тим більше, що відбувається урочиста подія, яку треба сприймати стоячи.

В цілому ж виставу характеризують стильова єдність, виразність, лаконізм і відчуття сучасності, таке притаманне сучасним. М. Пляровський зроби у театрі деякі купюри. Зрозуміло його бажання скоротити час сценічної дії, але при цьому є втрачено — вистава набула певної спрощеності і прямолинійності. Вилучили деякі яскраві сцени, що збагачували образ короля Ліра. Це стосується, зокрема, сцени суду божественного короля над дочками. Лір втратив право на владу з своїх держав, але, прозрівши, дістав моральне право судити їх як людина.

І. ВАНІНА.

Кандидат мистецтвознавства.

ШЛЯХ ДО ШЕКСПІРА

Король Лір у виконанні О. Гринька та В. Яременка. Фото З. Галини.

слів Блазня, прагнучи збагнути їх зміст, так уважно слухає Едгара. І визнання Ліра, що мало він думав про бідних, звучить, як органічний висновок всього ним пережитого.

У О. Гринька малюнок ролі більш лаконічний. Його Лір суворіший і стриманіший. Там, де в розмові з дочками у Ліра — Яременка звучать ноти прохання, заклики до їх совісті і серця, у О. Гринька — часто погроза, докор. Це людина, що, втративши владу, не позбулася звичок володаря. Переконавши і темпераментно проводить актор сцену божества. Йому вірши — так, Лір може бути й таким. Але образу, створеному О. Гриньком, що бракує вишуканості й емоційного багатства.

Проте вистава Львівського театру ім. М. Заньковецької — це оповідь не тільки про трагічну долю короля Британії. В сцені час іван Франко, оповідаючи трагедію «Король Лір», зазначав, що Шекспір «дає нам не сімейну трагедію в королівських ностіях, а трагедію самого моралістичного на сценічному мистецтві».

Сила шекспірівського тону в тому, і поділяю, що під його пером стародавня трагедія про могутнього короля переросла у велику соціальну трагедію. Головним змістом вистави завжди є несприятелів боротьба. В жорстокому вітчанні не на життя, а на смерть, тут зустрічається града і ярини, підступність і чесність, віроломство і благородство, прагнення до влади і пошуки справедливості, злодіяство і розплата за вчинене зло, і певної кулімніції до слугах на боротьбу з майстерно відтвореному у виставі двоє двох братів — двоє світів — Едмунд і Едгар. І це надає спектаклю особливий динамізм і гостроту, а хвилює, як і в боротьбі з притаманною всім акторській чистоті і виразності.

Страшна в своїй жорстокості Гонерілла (Г. Пашотіна). Вся її струнка постає з холодним, каменем обличчям немов з втіленням злого начала. Проте хотілося б застерегти виконавицю від певної прямолинійності і одоманитості в малюванні цього по-

ніжністю полонить обох сестер. У виконанні Б. Ступки Едмунд доводить до сумасшину. Не тільки доводить, а й спільність їх натур і мети в житті. Жаждою влади, до якої прагне Едмунд шекспірівськи і настигли, велика життєва енергія і сила зробили його ідеалом в очах Гонерілли і Регани. Везучи свого герцога шляхами зради, актор послідовно розкриває логіку його думки і вчинків.

І те, що у виставі найстрашнішим злом є Едмунд, надає їй особливий гостроту, бо якщо зло має таке активне начало, проти нього треба й рішуче боротися. Саме у відображенні боротьби добра і зла, в неминучій розплаті за злодіяство і перемозі справедливості полягає властивий Шекспіру оптимістичний зміст трагедії. Саме це і робить її сучасною.

Мужньо бореться за торжество справедливості граф Кент. У виконанні артиста Б. Анткова цей образ набуває монументальності, запам'ятовується, як яскрава постава.

Своєрідного звучання набуває і роль герцога Альбані (В. Розстальний). Герцог одразу не поділяє дів своїй дружини Гонерілли. Ми бачимо, як змінюється його обличчя вже тоді, коли вона дає віроломну клятву у відданості і любові до батька. Перебюрюючи в собі почуття кохання до дружини і нерішучість, герцог Альбані проявляє ненависть до зла і несправедливості, закликаючи свої право в кінці вистави зайняти місце поруч з Едгаром.

І, нарешті, сам Едгар. Часто в цьому образі аніціюється став божеством, а сам він тоді сприймається більше як людина слаба, нездатна до античних діл. Проте шекспірівський Едгар не своєрідний Гамлет. Відчуваючи силу людської підлоти, він приймає на себе місто месника за вчинене зло і доводить свою справу до кінця. Це воєнник прагди. Саме таке